

Sygn. akt II CSK 460/13

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 czerwca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa S. W.
przeciwko Z. M.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 4 czerwca 2014 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 11 grudnia 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego w P., którym zostało oddalone powództwo o zapłatę kwoty 150.000 zł z tytułu zwrotu świadczenia nienależnego.

Rozstrzygnięcie zapadło w oparciu o ustalenie, że pomiędzy stronami oraz osobami trzecimi zawieranych było szereg umów:

- w dniu 29 lipca 2008 r. została zawarta, stanowiąca podstawę faktyczną żądania, pomiędzy M. K. działającym między innymi w imieniu pozwanego oraz J. T. a powodem, w formie aktu notarialnego, umowa przedwstępna sprzedaży udziałów we własności nieruchomości położonej w P. przy ul. M., którą zobowiązali się mu sprzedać do dnia 31 grudnia 2008 r. udział wynoszący łącznie 1/12 część za kwotę 600.000 zł, w tym za udział pozwanego za kwotę 150.000 zł. W umowie powód oświadczył, że całą cenę w kwocie 600.000 zł zapłacił zbywcom przed podpisaniem umowy. W tym samym dniu pozwany złożył w formie aktu notarialnego oświadczenie o potwierdzeniu umowy sprzedaży. W rzeczywistości żadna kwota z tytułu ceny nie została przez powoda zapłacona. Mimo upływu terminu zawarcia umowy przyrzeczonej w dniu 31 grudnia 2008 r. strony w dniu 14 lipca 2009 r. zawarły, w formie aktu notarialnego, kolejną umowę przedwstępną sprzedaży udziałów wynoszących łącznie 640/680 części za kwotę 600.000 zł, w tym za udział pozwanego za kwotę 300.000 zł, przy czym powód oświadczył, że całą cenę w kwocie 600.000 zł wpłacił, a zbywcy ten fakt potwierdzili;

- w dniu 29 lipca 2009 r. powód zawarł jeszcze dwie umowy – jako nabywca z przedsiębiorstwem Wielobranżowym „O.” spółką z o.o. w P. umowę ustanowienia odrębnej własności i sprzedaży trzech lokali przy ulicy W. za środki pochodzące z kredytu w kwocie 850.000 zł oraz jako zbywca z K. K. (prezesem zarządu spółki „O.”) i M. K. przedwstępną umowę sprzedaży tych lokali za kwotę 900.000 zł, w której wręczenie tytułem zadatku kwoty 600.000 zł pokwitował, mimo że w rzeczywistości kwota ta nie została wpłacona. Termin zawarcia umowy przyrzeczonej oraz zapłaty części ceny w kwocie 249.999,96 zł został przedłużony do dnia 31 grudnia 2010 r., a następnie zmodyfikowano treść umowy przedwstępnej uzależniając zawarcie umowy przyrzeczonej od warunku w postaci

zawarcia umowy sprzedaży w wykonaniu umowy przedwstępnej z dnia 14 lipca 2009 r., zaś w wypadku niespełnienia się tego warunku przewidując wygaśnięcie umowy przedwstępnej;

- J. T., M. K., P. C. i pozwany Z. M. był zainteresowani nabyciem udziałów w prawie własności nieruchomości położonej przy ulicy M. i w okresie od dnia 30 maja 2008 r. do 4 sierpnia 2009 r. zawarli z jedną z właścioelek udziałów umowę przedwstępną sprzedaży udziałów, następnie wielokrotnie zmienianą oraz z dwiema właścioelkami umowy sprzedaży udziałów.

W ocenie Sądu pierwszej instancji zarówno oświadczenie powoda o uiszczeniu pełnej ceny 600.000 zł, jak i oświadczenie pozwanego stanowiące pokwitowanie, zawarte w umowie przedwstępnj z dnia 29 lipca 2009 r., były pozorne. Z uwagi na wysokość dochodu i wydatków w 2007 i 2008 r. powód nie dysponował w ogóle środkami na uiszczenie tej kwoty. Moc dowodowa aktu notarialnego jako dokumentu urzędowego rozciągała się tylko na urzędowe poświadczenia, że strony przy zawieraniu umowy rzeczywiście złożyły oświadczenia woli i wiedzy o treści zawartej w dokumencie, natomiast nie obejmowała zgodności pokwitowania z rzeczywistym stanem rzeczy. Sąd drugiej instancji wskazał, że w świetle art. 247 k.p.c. nie było przeszkód do dowodzenia niezgodności z rzeczywistym stanem rzeczy zapisu o uiszczeniu przez powoda pełnej ceny i potwierdzenia tego faktu przez pozwanego. Odnosząc się do twierdzenia pozwanych, że powód nie uiścił na rzecz nabywców żadnych kwot, zaaprobował w świetle dowodów osobowych oraz dokumentów ustalenie, że wbrew treści aktu notarialnego w rzeczywistości zapłata tej kwoty nie nastąpiła.

W konkluzji stwierdził, że ustalenie to uzasadnia oddalenie powództwa z tej przyczyny czyniąc zbędnym badanie pozorności umowy przedwstępnj.

W skardze kasacyjnej powód zarzucił w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej naruszenie prawa materialnego przez jego niewłaściwe zastosowanie – art. 2 § 2 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r.- Prawo o notariacie (j.t.; z 2008 r., nr 189, poz. 1158 ze zm.; dalej Pr. not.) i art. 6 k.c. Naruszenie przepisów postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy wywiódł z zarzutów naruszenia art. 244 § 1 k.p.c., art. 252 k.p.c., art. 316 § 1 k.p.c., art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu

Okręgowego w P. z dnia 27 kwietnia 2012 r. i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. może stanowić uzasadnioną podstawę kasacyjną jedynie wtedy, gdy skarżący wykaże, że z powodu wadliwości uzasadnienie uniemożliwia Sądowi Najwyższemu sprawdzenie prawidłowości orzeczenia. (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2010 r., III CSK 120/09, wyrok z dnia 25 stycznia 2010 r., I UK 244/09, nie publ.). Motywy zaskarżonego wyroku takich wadliwości nie wykazują, zwłaszcza wobec zaaprobowania przez Sąd drugiej instancji oceny materiału dowodowego i szczegółowego wskazania na przyczyny takiego stanowiska w zakresie ustaleń istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Z tej też przyczyny nie może być zasadny zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. przez pominięcie w ocenie oświadczenia pozwanego z dnia 29 lipca 2008 r., skoro Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji w przedmiocie niezgodności pokwitowania z rzeczywistym stanem rzeczy.

Pozostałe zarzuty przepisów postępowania wiążą się ściśle z zarzutami naruszenia prawa materialnego i ich ocena wymaga w pierwszej kolejności odniesienia się do charakteru stosunku prawnego łączącego strony i charakteru oświadczeń stron o wręczeniu kwoty pieniężnej i o potwierdzeniu jej otrzymania.

W umowie przedwstępnej strony poza istotnymi postanowieniami (art. 389 k.c.) mogą do jej treści wprowadzić, w granicach określonych w art. 353¹ k.c. postanowienia, które nie przesądzają o jej bycie i nie stanowią o jej skuteczności, ale kształtują zachowania stron w okresie poprzedzającym zawarcie umowy przyrzeczonej. Do takich postanowień należy między innymi określenie zobowiązania jednej ze stron do spełnienia świadczenia z umowy przyrzeczonej.

Powstaje jednak pytanie, jak należy zakwalifikować oświadczenie strony umowy przedwstępnej o zapłaceniu ceny sprzedaży przedmiotu umowy przyrzeczonej oraz oświadczenie drugiej strony, złożone odrębnie, potwierdzające zapłatę. Oświadczenia te nie stanowią postanowienia stanowiącego element konieczny umowy przedwstępnej, jak również nie odnoszą się do spełnienia świadczenia z tej umowy (zawarcie umowy przyrzeczonej). Na tym etapie stosunku

prawnego nie istnieje jeszcze zobowiązanie z umowy przyrzeczonej, a więc nie mogą powodować skutku spełnienia świadczenia z tej umowy – nie kształtują czynności prawnej i nie zawierają elementu woli skierowanego na umorzenie zobowiązania. Stwierdzają jedynie fakt spełnienia uzgodnionego przyszłego świadczenia, należy więc zakwalifikować je jako oświadczenia wiedzy, a nie oświadczenia woli. Treścią oświadczenia kupującego jest stwierdzenie, że pewną kwotę pieniężną zapłacił sprzedawcy, a treścią oświadczenia sprzedawcy pokwitowanie przyjęcia tej kwoty. Pokwitowanie stanowi potwierdzenie wykonania – jest ono źródłem wynikającego z jego treści domniemania, że świadczenie zostało spełnione (art. 462 k.c.). Z punktu widzenia prawa procesowego, co do zasady, pokwitowanie jest dokumentem prywatnym w rozumieniu art. 245 k.p.c. i jako taki potwierdza jedynie, że osoba, która je podpisała złożyła tej treści oświadczenie. Nie jest dowodem rzeczywistego stanu rzeczy, dłużnik może zatem dowodzić i twierdzić, że treść złożonych oświadczeń nie odpowiada prawdzie.

Akt notarialny, zgodnie z art. 2 § 2 Pr. not., jest dokumentem urzędowym w rozumieniu art. 244 § 1 k.p.c. Korzysta z dwóch domniemań wzruszalnych – domniemania prawdziwości, czyli autentyczności oraz domniemania zgodności z prawdą tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone. Badanie mocy dowodowej dokumentu urzędowego wymaga odróżnienia, na tle konkretnego dokumentu, właściwej treści „zaświadczającej” od pozostałej treści dokumentu oraz właściwego zakresu „zaświadczenia”, bo tylko ta treść dokumentu jest objęta domniemaniem, a pozostała treść podlega ocenie na zasadach ogólnych (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2010 r., I CSK 340/09, OSNC – ZD z 2010 r., nr 3, poz. 97). Akty notarialne dokumentujące określoną czynność prawną zalicza się do dokumentów konstytutywnych, ucieleśniają bowiem i wyrażają określoną czynność prawną, natomiast inne akty do dokumentów sprawozdawczych, narratywnych. Problem domniemania zgodności z prawdą dotyczy wyłącznie dokumentów urzędowych sprawozdawczych, a taki charakter nosi akt notarialny w części obejmującej jego treścią oświadczenia wiedzy. Strony złożyły oświadczenia o zapłacie kwoty 150.000 zł i potwierdzeniu przyjęcia tej kwoty w aktach notarialnych, lecz nie zmienia to charakteru tych oświadczeń jako oświadczeń wiedzy, czego skutkiem jest objęcie ich domniemaniem zgodności

z prawdą. Domniemanie to jest wzruszalne, a jego obalenie następuje w drodze przeprowadzenia dowodu (art. 252 k.p.c.). Ograniczenia dowodowe, przewidziane w art. 247 k.p.c. obejmują jedynie dokument urzędowy obejmujący czynność prawną, natomiast nie dotyczą dokumentu narratywnego zawierającego oświadczenie wiedzy, a więc dowodzenie jego niezgodności z prawdą może być przeprowadzone wszelkimi środkami dowodowymi. Stąd aczkolwiek błędne jest stanowisko Sądu, że pokwitowanie pozwanego zawarte w akcie notarialnym potwierdzało jedynie, że osoba, która go podpisała, złożyła tej treści oświadczenie, to prawidłowo został wyprowadzony wniosek o dopuszczalności twierdzenia i dowodzenia, że treść złożonego oświadczenia nie odpowiadała prawdzie.

Ciężar dowodu przy obalaniu domniemania zgodności dokumentu urzędowego z prawdą reguluje art. 252 k.p.c., który nakłada obowiązek przeprowadzenia dowodu przeciwieństwa na stronę zaprzeczającą tej zgodności. Wykazanie niezgodności z rzeczywistym stanem rzeczy oświadczenia powoda o zapłacie ceny i oświadczenia pozwanego o pokwitowaniu jej przyjęcia spoczywało zatem na pozwanym. Wbrew twierdzeniu skarżącego fakt przedstawienia jako dowodu aktów notarialnych zawierających w swej treści powyższe oświadczenia nie eliminował możliwości wykazania innego stanu rzeczy za pomocą dowodów osobowych. Argumenty zmierzające do zakwestionowania oceny tych dowodów dokonanej przez Sąd drugiej instancji, jako niedopuszczalne w świetle art. 398³ § 3 i 398¹³ § 2 *in fine* k.p.c., uchylają się spod kontroli Sądu Najwyższego. Błędnie także skarżący podnosi, że został obciążony w toku postępowania ciężarem dowodu powyższych okoliczności z pominięciem regulacji zawartej w art. 252 k.p.c. Motywy zaskarżonego wyroku w sposób oczywisty wskazują, że Sądy obu instancji odniosły się do twierdzeń pozwanego odnośnie do prawdziwości obu oświadczeń wiedzy i materiał dowodowy oceniały w kontekście wykazania przez niego faktów stanowiących podstawę tych twierdzeń. Powód poza twierdzeniem, że wykazał aktami notarialnymi fakt przekazania sumy pieniężnej oraz fakt potwierdzenia przekazania przez pozwanego i mimo to został obciążony przez Sąd ciężarem dowodu okoliczności przeciwnej, nie wykazuje z jakich konkretnie czynności procesowych Sądu lub jakich fragmentów motywów taki wniosek wywodzi.

Z uwagi na powyższe nie mogą być skuteczne zarzuty naruszenia art. 2 § 2 Pr. not. i art. 244 § 1 k.p.c. poprzez odmowę mocy dowodowej dokumentom urzędowym oraz zarzuty naruszenia art. 6 k.c., art. 252 k.p.c. i art. 316 § 1 k.p.c. oparte na twierdzeniu, że Sąd drugiej instancji wadliwie obciążył powoda ciężarem dowodu prawdziwości złożonych w akcie notarialnym oświadczeń wiedzy.

Na marginesie jedynie należy wskazać, że Sąd Najwyższy dostrzega rozbieżność rozstrzygnięć w sprawie niniejszej oraz w sprawie Sądu Apelacyjnego, sygn. I ACa 9.../12, jednakże rozpoznaje szczególny środek zaskarżenia, jakim jest skarga kasacyjna, pozostając związanym granicami podstaw, których zakres wyznaczają zarzuty i ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c.).

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.